

Universal Journal of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2020 (Aralık/December)

MUSARRÂT HADİSİ BAĞLAMINDA FIKHÎ EKOLLERİN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

*A Review of the Views of Fiqh Schools in the Context of the
Hadith of Musarrât*

Mehmet ÜMÜTLİ

Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Hukuku Anabilim Dalı
Assistant Dr., Pamukkale University, Faculty of Theology,
Department of Islamic Law, Denizli /Turkey

mumutli@pau.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-7195-7200>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 30/11/2020

Kabul Tarihi/Date Accepted: 11/12/2020

Yayın Tarihi/Date Published: 31/12/2020

Atıf/Citation: Ümütli, Mehmet. "Musarrât Hadisi Bağlamında Fikhî Ekollerin Görüşleri Üzerine Bir İnceleme". *Universal Journal of Theology* 5/2 (2020): 309-330.

Musarrât Hadisi Bağlamında Fikhî Ekollerin Görüşleri Üzerine Bir İnceleme

Öz

İslam alimlerinin çoğunluğu sünnetin, dinî alanda Kur'ân'dan sonra ikinci kaynak olduğu hususunda görüş birliği içindedirler. Bu sebeple sünnetle ilgili rivayetler bazı özel ilkeler temelinde titiz bir şekilde incelemeye tabi tutulmuştur. Sünnet nasslarının çoğunluğu haber-i vâhid türü rivayetlerden oluşmaktadır. İslam hukukunda bu tür rivayetlerin kabul edilebilmesi ve delil değeri taşıyabilmesi için İslam hukukçuları tarafından bazı genel kriterlerin tespit edildiği görülmektedir. Diğer taraftan bu genel şartların dışında bazı ilave şartlar da fıkıh usulü geleneği içerisinde ileri sürülmüştür. Bu tür rivayetlerden biri de "musarrât hadisi" olarak bilinen rivayettir. İslam hukukçuları bu rivayet özelinde farklı yaklaşımlar ortaya koymuşlar ve görüşlerini desteklemek için çeşitli deliller ileri sürmüşlerdir. Bu çalışmada farklı fıkıh ekollerinin musarrât rivayeti bağlamındaki görüş ve yaklaşımlarının teorik arkaplanının tespit edilmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Fıkıh usulü, Musarrât hadisi, Haber-i vâhid, Kıyas

A Review of the Views of Fiqh Schools in the Context of the Hadith of Musarrât

Abstract

The majority of Islamic scholars agree that the Sunnah is the second source in the religious field after the Qur'an. For this reason, rumors about circumcision have been subjected to rigorous examination on the basis of some special principles. The majority of Sunnah texts consist of narrations of the haber-i wahid type. In Islamic law, it is seen that some general criteria have been determined by Islamic jurists in order for such rumors to be accepted and have evidence value. On the other hand, in addition to these general conditions, some additional conditions have also been put forward in the tradition of fiqh procedure. One of these narrations is the narrations known as the "Hadith of Musarrât". Islamic jurists have put forward different approaches in this narrative and have put forward various proofs to support their views. In this study, it is aimed to determine and evaluate the theoretical background of the views and approaches of different Fiqh schools in the context of the Musarrat rumor.

Key Words: Fiqh, Usul al-fiqh, Hadith of musarrât, Khabar wahid, Analogy

Giriş

İnsan hayatı, güven temeli üzerine kurulmuştur. Bu açıdan karşılıklı güven olmadan normal bir yaşamın sürdürülmesi düşünülemez. Bu güven, beşerî ilişkilerin tamamında söz konusudur. Zira sosyal bir varlık olan insanın tek başına yaşaması mümkün değildir. Bu bakımdan insanın başkalarıyla karşılıklı ilişkiler kurması kaçınılmaz bir durumdur.

İslam dininde insanların, yaşamlarını ve ikili ilişkilerini düzenli bir şekilde sürdürebilmeleri için bazı hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Alışveriş türü akitlerde tarafların zarara uğramalarını önlemek için konulmuş olan kurallar da bu düzenlemelerden bir kısmını oluşturmaktadır. İslam'da alışveriş türü işlemler belirli ölçülerde meşrû kılınmış, akdi gerçekleştirenlerin birbirlerini kandırmaya yönelik işlemleri yasaklanmıştır. Satışa konu olan hayvanın süt veriminin yüksek olduğu algısı oluşturmak için birkaç gün sağılmaması anlamına gelen tasriye (التَّضْرِيَّةُ), müşteriye kandırma gayesiyle

yapılan uygulamalar kapsamında yer almaktadır.¹ Bu ve benzeri uygulamalar “*Bizi aldatan bizden değildir.*”² hadisiyle yasaklanmıştır. Bu gibi yasaklamalar ile genel olarak haksızlığı engellemenin temel hedef olduğu ifade edilebilir. Diğer taraftan, bir başkasını kandırmak gibi gayr-i meşrû davranışlar neticesinde oluşabilecek çatışma ve anlaşmazlık durumlarının da oluşmaması bu yasaklamanın ferdî ve toplumsal düzeyde sağladığı önemli yararlardan bazıları olarak ifade edilebilir.

Tasriye; satıcının, müşterinin satın alacağı koyun, deve vb. hayvanların bol sütü olduğunu görüp daha yüksek bir fiyatla satın alması için hayvanı, memeleri sütle dolması amacıyla satışından birkaç gün öncesinden itibaren sağmaması işlemidir. Bu şekilde birkaç gün sağılmayıp memelerinde süt biriktirilen hayvana “musarrât” (مُضَرَّة) denilmektedir.³ Çalışmamızda yer alan ve Ebû Hüreyre (ö. 58/678) tarafından rivayet edilen hadislere göre⁴ Hz. Peygamber, satışa konu olan deve, koyun vb. hayvanlarda tasriye yapılmasını yasaklamıştır. İlgili rivayete göre musarrât hayvanın müşteri tarafından satın alınmasından sonra hayvanın sütü olmadığına ortaya çıkması durumunda müşteri için tercih (muhayyerlik) hakkı söz konusudur. Buna göre müşteri, satın aldığı hayvanı o haliyle kabul edebilme hakkına sahip olduğu gibi eğer hayvanın sütünü sağmış ve kullanmışsa süt yerine bir sâ⁵ hurmayla birlikte hayvanı satıcıya iade etme hakkına da sahip olmaktadır.

¹ Cârullah Ebû'l-Kasım Muhammed Ömer ez-Zemahşerî, *el-Fâik fi garîbi'l-hadis*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, (Lübnân, Dâru'l-Ma'rife, t.y.), 2. Basım, 4 Cild, 2/293; Muhammed Amîm el-İhsân el-Müceddidî, *et-Ta'rîfâtü'l-fikhiyye*, (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407/1986), 208.

² Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî Müslim, *Sahih-i Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beirut: Dâru İhyai Turası'l-Arabi, t.y.), “İmân”, 164.

³ Cârullah Ebû'l-Kasım Muhammed Ömer ez-Zemahşerî, *Esâsü'l-belâğa*, thk. Muhammed Bâsil Uyûn el-Sûd, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419), 1/546; Müceddidî, *et-Ta'rîfâtü'l-fikhiyye*, 208.

⁴ Hadis için bkz. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1416/1995), 7/307. (No. 7515); Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Câmi'u'l-müsnedü's-şâhihu'l-muhtaşar min umûri Rasûlillâh ve sünenihî ve eyyâmih*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir (Beirut: Dâru Tavki'n-Necât, 2001), “Buyû”, 64 (No. 2148); “Buyû”, 65; (hadis no: 2151); Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, “Buyû”, 11 (No. 1515); Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, nşr. Şuayb el-Arnâvûd vd., (b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009), “Ticârât”, 42 (No. 2239); Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, nşr. Muhammed Abdulkadir Atâ (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), “Buyû”, 9 (No. 10456); Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid (Buyrut: el-Mekyetebü'l-Asriyye, t.y.), “İcâre”, 12 (No. 3444).

⁵ Sâ: Bir hacim ölçüsü olup, günümüz birimiyle hesaplanmasında yaygın görüş esas alınca sonuç 2.75 litre ve (buğday ağırlığı itibarıyla) 2.172 kg. olmaktadır. (Bkz. Zekiyyüddîn Şâ'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009), 90 (119 numaralı dipnot).

Tasriye işlemi yapmak karşındaki kişiyi aldatma amaçlı bir uygulama olarak değerlendirildiği için bütün mezheplere göre yasaklanmış davranışlar arasında sayılmıştır. Bununla birlikte musarrât hayvanın konu olduğu alış-veriş akdinin kurulması ise geçerli (sahih) kabul edilmiştir.⁶ Alış-veriş akdinin geçerli olmasıyla birlikte mağdur konumundaki müşterinin bu durumda ne yapabileceği meselesi İslam hukukçuları arasında farklı görüşlerin ortaya konmasına sebep olmuştur. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fakihlerine göre müşteri bu durumda Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen hadiste belirtildiği üzere dilerse hayvanı o haliyle kabul edebilmekte dilerse de süte karşılık olarak bir sâ' hurma ile birlikte hayvanı satıcıya geri vererek akdi iptal edebilmektedir. Bu durumda müşteri lehine iki seçenekli bir tercih durumu söz konusu olmaktadır.⁷ Hanefî fukahâsı ise Kur'ân ve sünnetten çıkarılmış temel prensiplere ve kıyasa uygunluk arz etmemesi sebebiyle ilgili rivayetle amel etmemişlerdir. Hanefî mezhebine göre musarrât hayvanı satın alan müşteri için hayvanı iade etme hakkı bulunmamaktadır. Bu durumda müşterinin, mağduriyetini giderebilmek amacıyla uğramış olduğu maddî zararı tazmin yoluyla satıcıdan talep etme hakkı bulunmaktadır.⁸ Her iki görüşü temsil eden fakihlerin dayandıkları bazı delil ve gerekçeler bulunmaktadır. Bu çalışmamızda öncelikle tasriye ve musarrât kavramlarını açıklayacağız sonra da mezheplerin temel kaynaklarından konu ile ilgili yaklaşımlarını ve gerekçelerini ele almaya çalışacağız.

1. Tasriye Kavramı

Musarrât kelimesi “sarâ” (صَرَى) mâzi fiilinin “tef’îl” vezni olan tasriye kelimesinin ism-i mef’ûlûdür. “Sarâ” fiili sözlükte; “toplamak, biriktirmek, men etmek, alıkoymak, hapsedmek” gibi anlamlara gelmektedir. Arap dilinde bu anlamlara karşılık gelen kullanımlar söz konusudur. Örneğin “صَرَى” ifadesi bir süre cinsel ilişkiden kaçınan⁹ veya evlenmeyen kişi için kullanılan bir ifadedir.¹⁰ “ماءٌ صَرَى” ifadesi ise “toplanmış su” anla-

⁶ Ebû'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdülmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, *Şerhu İbn Battâl 'alâ Şahîhi'l-Buĥârî*, thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahîm (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2003), 6/270.

⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Baġdâdî, *el-Fakîh ve'l-mütefakkîh*, thk. Ebu Abdirrahman Adî b. Yusuf el-Garâzî, (Suudî Arabistan. Dâru İbni'l-Cevziyye, 1421/2000), 1/546.

⁸ Molla Fenârî, *Fuşûlü'l-bedâyi' fi usûli's-şerâyi'*, thk. Muhammed Hüseyin Muhammed Hasen İsmail, (Beyrut: Dâru'l-Küttübi'l-İlmiyye, 1427/2006), 2/251.

⁹ Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref b. Mürr en-Nevevî, *el-Münhâc fi şerhi Şahîhi Müslim b. Haccâc*, (Beyrut: Dâru İhyâ-i Turâsî'l-Arabî, 1392/1972), 10/161.

¹⁰ Muhammed b. Ahmed b. Süleyman b. Battal er-Rakbî, *en-Nazmu'l-müsta'zeb fi tefsir garib elfâzi'l-Muhezzeb*, thk. Mustafa Abduhafız Sâlim, (Mekke: el-Mektebetü't-ticâriyye, 1988), 1/249.

mına gelmektedir. “صَرَيْتُ الرَّجُلَ” ifadesi de istediğine ulaşmasına engel olunan kişi için kullanılan bir ifadedir.¹¹ “Tasriye” kelimesi de “toplamak, biriktirmek” gibi anlamlara gelmektedir. Arap dilinde kullanılan “صَرَيْتُ الْمَاءَ فِي الْخَوْضِ” ifadesi “جَمَعْتُ الْمَاءَ فِي الْخَوْضِ” ifadesiyle aynı anlama karşılık gelmektedir. “Suyu topladım, suyu biriktirdim” şeklinde tercüme edilebilecek bu kullanımlardan “tasriye”nin “bir şeyi bir yerde toplamak, biriktirmek” gibi anlamları ifade ettiği anlaşılmaktadır.¹² Mâlikî fakihlerden Mâzerî (ö. 536/1141) tasriyenin fiil formunda “suyu toplamak, biriktirmek” manasında kullanımının Arap örfünde yaygınlığına dikkat çekmektedir.¹³ Nevevî (ö. 676/1277) de tasriye fiilinde asıl kullanımın bu şekilde olduğunu belirtir.¹⁴ Tasriye, satış için belirlenen deve, koyun vb. hayvanların memelerinde sütlün birikip sütlü görünmesi için birkaç gün boyunca sağılmaması anlamında olan “tahfil” (التَّحْفِيلُ) kelimesi ile de aynı anlamı ifade etmektedir.¹⁵ Nitekim musarrât hadisi olarak bilinen rivayetin farklı tariklerinde “musarrât” kelimesinin yerine tahfil kelimesinin ism-i mef’ûl formu olan “muhafele” (مُحَفَّلَةٌ) kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.¹⁶

Fikhî bir terim olarak tasriyenin muhtevası hususunda İslam âlimlerinin genel olarak ortak bir manada birleşen bazı tanımlar yaptıkları görülmektedir. İmam Şâfiî’ye (ö. 204/820) göre tasriye, “Saticının, müşterinin satın alacağı koyun veya devenin bol sütlü olduğunu görüp daha yüksek bir fiyatla satın alması amacıyla hayvanın memelerinin sütle dolması için birkaç gün bağlanmasıdır.”¹⁷ Başka bir ifade ile memeleri bağlanan ve birkaç gün sağılmayan hayvana

¹¹ Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *Mu'cemü mekâyîsi'l-luğa*, thk. Abdusselam Muhammed Harun, (Beirut: Dâru'l-fikr, 1399/1979), 3/346.

¹² Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luğa*, thk. Muhammed Avd Muraab, (Beirut: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabî, 2001), 12/157.

¹³ Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer et-Temîmî el-Mâzerî, *Şerhu't-Telkîn*, thk. Semahe-tü's-Şeyh Muhammed el-Muhtar es-Selâmî, 1. Baskı, (Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2008), 2/988; Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim*, 10/161.

¹⁴ Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim*, 10/161.

¹⁵ Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Miskîn el-Herevî, *Ğarîbü'l-hadîs*, thk. Muhammed Abdulmuîd Hân, (Haydarabad: Dâru'l-Maârifî'l-Osmâniyye, 1384/1964), 4 Cilt, 2/242; Muhammed b. Abdülbâki b. Yusuf ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî ala Muvatta'l-İmâm Mâlik*, nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd, (Kahire: Mektebetü's-sekâfeti'd-diniyye, 2003/1424), 4 Cild, 3/505.

¹⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 7/187. (No. 7374); Buharî, “Buyû”, 64; (No. 2149); Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*, nşr. Abdulfettâh Ebû Guddê (Haleb: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1406/1986), “Buyû”, 14 (No. 4489); Ebû Davûd, *es-Sünen*, “İcâre”, 12 (No. 3446).

¹⁷ Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî, *el-Muhtasar*, (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 1410), 8/180. Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî*, 3/ 505; Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim*, 10/161.

musarrât, bu işleme de tasriye denilmektedir.¹⁸ Hanefî fakih ve usulcülerinden Şemsü'l-eimme es-Serahsî (ö. 483/1090) tasriyeyi şu şekilde tanımlamıştır: “*Satıcının, sütünün çok gözükmesi gayesiyle birkaç gün boyunca, satmayı planladığı hayvanını sağlamaması ve bunun sonucunda sütün hayvanın memelerinde birikmesidir.*”¹⁹ Mâlikî âlimlerinden Ebû'l-Hasan er-Recrâcî (ö. 633/1236) Müdevvene şerhinde tasriyeyi, “*Vakti geldiğinde hayvanın sütünü sağlamayıp, müşteriyi aldatarak diğer zamanlarda da sütlü olduğu izlenimini vermek için sütün hayvanın memesinde biriktirilmesi*” olarak ifade etmektedir.²⁰ Hanbelî hukukçulardan İbn Kudâme el-Makdisî (ö. 620/1223) ise tasriyeyi, “*Sütün memelerde biriktirilmesi*” şeklinde kısaca tanımlamıştır.²¹ Yukarıda yapılan tanımlardan hareketle tasriyenin, satıcının satmayı planladığı fakat süt verimliliği istediği düzeyde olmayan hayvanını birkaç gün sağlamayıp hayvanın memesinde sütün birikmesini sağlaması şeklinde bir anlama karşılık geldiği ifade edilebilir. Gerçekleştirilen bu uygulama ile müşterinin gözünde süt verimi yüksek algısı oluşması sağlanan yani bol sütlü gösterilen hayvana ise “*musarrât*” denilmektedir.

“Musarrât hadisi” olarak bilinen ve Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen hadiste Hz. Peygamber; satışa konu olan deve, koyun vb. hayvanlarda tasriye tarzı bir işleme gidilmesini yasaklamıştır.²² Musarrât hayvanın satın alınmasından sonra yapılan sağım işlemi neticesinde süt veriminin yerinde olmadığına ortaya çıkması durumunda müşteri lehine muhayyerlik hakkının olduğu ilgili rivayette açık bir şekilde ifade edilmektedir. Buna göre müşteri, dilerse hayvanı o haliyle kabul edebilmekte isterse de süte karşılık olarak bir sâ' hurma ile birlikte hayvanı satıcıya geri vererek akdi iptal edebilmektedir.²³ Netice itibariyle musarrât hadisi olarak bilinen rivayete göre böyle bir durumla karşı karşıya gelen müşteri lehine bazı haklar düzenlenmiştir.

¹⁸ Rakkî, *en-Nazmu'l-müsta'zeb*, 1/250.

¹⁹ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414), 13/38.

²⁰ Ebû'l-Hasan Ali ibn Saîd er-Recrâcî, *Menahîcu't-tahsil ve Netâicu Letâîfi't-Te'vil fi şerhi'l-Müdevvene ve helli Meşakilehâ*, (b.y.: Dâru İbn Hazm, 1428), 7/97.

²¹ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîfî el-Makdisî, *el-Muğni*, (Kahire: Mektebü'l-Kahire, 1388), 4/102.

²² Nevevî, *el-Minhâc fi şerhi Şahîhi Müslim*, 10/161.

²³ İlgili rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “*Satmak istediğiniz koyun ve deveye tasriye yapmayın (onları bol sütlü göstermeyin). Kim tasriye yapılmış bir koyun veya deveyi satın alırsa sütünü sağdıktan sonra iki şeyden birini tercih etme hakkına sahiptir. Dilerse satın almış olduğu hayvanı olduğu şekilde kabul eder, dilerse de malı bir sâ' hurmayla birlikte sahibine geri verir.*” (Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 7/307. (No. 7515); Buhârî, *el-Câmi'u'l-müsnedü's-şahîhu'l-muhtaşar* “Buyû”, 64 (No. 2148); “Buyû”, 65; (hadis no: 2151); Müslim, *el-Câmi'u's-şahîh*, “Buyû”, 11 (No. 1515); İbn Mâce, *es-Sünen*, “Ticârât”, 42 (No. 2239); Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, “Buyû”, 9 (No. 10456); Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “İcâre”, 12 (No. 3444).

İlgili rivayetle amel edip etmeme noktasında fıkıh geleneğinde farklı tutumların söz konusu olduğu görülmektedir. Hanefî mezhebine mensup İslam hukukçuları, haber-i vâhid olarak değerlendirdikleri bu rivayeti, hükme referans olarak almamayı tercih etmektedirler. Diğer mezheplere mensup olan hukukçular ise haber-i vâhid olsa da rivayet yönüyle sıhhatini zedeleyecek herhangi bir kusur taşımayan bu tür bir hadisin gereği ile amel edilmesi noktasında olumlu bir yaklaşım sergilemektedirler. Söz konusu iki düşünce farklılığının temelinde, görüş sahiplerinin genel olarak fıkıh usulü yöntemlerinin özel de ise haber teorilerine dair yöntem farklılıklarının etkili olduğu söylenebilir.

2. Musarrât Rivayeti ve Yer Aldığı Kaynaklar

“Musarrât hadisi” olarak bilinen rivayet çok sayıda hadis kaynağında yer almaktadır. Rivayet, Kütüb-i Sitte başta olmak üzere muteber hadis eserlerinin çoğunluğunda kısmî farklılıklarla bulunmaktadır. Çalışmamızda Buhârî'nin (ö. 256/870) “el-Câmi’ u’s-sahîh” isimli eserinde bulunan rivayetleri zikredip rivayetle ilgili diğer eserlerde yer alan farklılıklara temas edeceğiz. Buhârî, “Buyû” bölümünde konu ile ilgili dört rivayete yer vermektedir. Bu rivayetlerden iki tanesi Ebû Hüreyre’den, diğer ikisi ise Abdullah b. Mes’ûd’dan (ö. 32/652-53) nakledilmektedir. Ebû Hüreyre tarafından nakledilen rivayetlere göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Satmak istediğiniz koyun ve deve de tasriye yapmayın (sütü biriktirmeyin). Kim tasriye yapılmış bir koyun veya deveyi satın alırsa sütünü sağdıktan sonra iki şeyden birini tercih etme hakkına sahiptir. Dilerse satın almış olduğu hayvanı olduğu haliyle kabul eder, dilerse de malı bir sâ’ hurmayla birlikte sahibine geri verir.”²⁴ Diğer rivayet ise şu şekildedir: “Kim memesinde sütü biriktirilmiş (musarrât) bir koyun satın alırsa, sonra da onu sağarsa (ve kandırıldığını anlarsa) dilerse duruma rıza gösterip koyunu elinde tutar, dilerse de duruma razı olmaz (ve koyunu iade eder) ve koyunu sağması karşılığında bir sâ’ hurma verir.”²⁵ Buhârî’de yer alan ve Abdullah b. Mes’ûd tarafından yapılan rivayetler ise şu şekildedir: “Kim memesinde sütü biriktirilmiş (musarrât) bir koyun satın alırsa sonra da onu iade etmek isterse bir sâ’ hurma ile birlikte iade etsin.”²⁶ İbn Mes’ûd’a ait diğer rivayet te önceki rivayete

²⁴ Buhârî, *el-Câmi’ u’l-müsnedü’s-şahîhu’l-muhtaşar* “Buyû”, 64 (No. 2148). Rivâyetin metni şu şekildedir:

(لَا تُصْرُوا الْإِبِلَ وَالْغَنَمَ، فَمَنْ ابْتَاعَهَا بَعْدَ فَإِنَّهُ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أَنْ يَخْتَلِبَهَا: إِنْ شَاءَ أَمْسَكَ، وَإِنْ شَاءَ رَدَّهَا وَصَاعَ تَمْرٍ.)

²⁵ Buhârî, *el-Câmi’ u’l-müsnedü’s-şahîhu’l-muhtaşar* “Buyû”, 65 (No. 2151). Rivâyetin metni şu şekildedir:

(مَنْ اشْتَرَى غَنَمًا مُصْرًا، فَاخْتَلَبَهَا، فَإِنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا، وَإِنْ سَخَطَهَا فَبِئْسَ حَلْبَتُهَا صَاعًا مِنْ تَمْرٍ.)

²⁶ Buhârî, *el-Câmi’ u’l-müsnedü’s-şahîhu’l-muhtaşar* “Buyû”, 64 (No. 2149). Rivâyetin metni şu şekildedir: (مَنْ اشْتَرَى شَاةً مُحَقَّلَةً فَرَدَّهَا، فَلْيُرِدْ مَعَهَا صَاعًا مِنْ تَمْرٍ.)

yakın bir anlama gelmektedir.²⁷ Konu ile ilgili olarak Buhârî’de yer almayan ve İbn Ömer (ö. 73/693) tarafından nakledilen başka bir rivayet te bulunmadır. Bu rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “*Tahfil uygulanmış (muhafele) bir hayvanı satın alan kimse (hayvanı geri verme hususunda) üç gün muhayyerdır. Hayvanı geri vermek isterse sağdığı sütün bir veya iki misli kıymeti kadar buğdayla beraber versin.*”²⁸ Görüldüğü üzere musarrât rivayeti üç farklı sahâbî tarafından rivayet edilmekte ve bu rivayetler birbirine yakın lafızlarla çok sayıda hadis eserinde yer almaktadır.²⁹ Diğer taraftan musarrât hadisinin yer aldığı bazı hadis kaynaklarındaki rivayetlerde (لَا سَمْرَاءَ) “buğday değil, buğday olmayan” şeklindeki ifadelerin yer aldığı da görülmektedir. Müslim’in (ö. 261/875) “el-Câmi’ u’s-sahîh” isimli eserinde bu ifadenin geçtiği iki farklı rivayet bulunmaktadır. Bir rivayet; “... Dilerse (musarrât hayvanı) semrâ (buğday) olmayan bir sâ’ gıda maddesiyle (طَعَام) birlikte iade eder.”³⁰ şeklinde iken diğer rivayet “... Dilerse (musarrât hayvanı) semrâ (buğday) olmayan bir sâ’ hurma (تَمْر) ile birlikte iade eder.”³¹ şeklindedir. İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449) bu rivayetlerdeki “lâ semrâ” ifadesinden hareketle “taâm” kelimesinin yer aldığı rivayetleri “hurma” manasına hamletmektedir. İbn Hacer, âlimlerin çoğunluğunun musarrât rivayetini kabul ettiğini ve İbn Mes’ûd ve Ebû Hüreyre’nin rivayetin gereğine uygun olarak fetva verdiklerini, sahabeden de hiçbir kimsenin bu konuda onlara muhalefet etmediğini, tâbiîn ve sonraki dönemdeki çok sayıda âlimin de aynı kanaatte olduklarını vurgulamaktadır.³²

²⁷ Buhârî, *el-Câmi’ u’l-müsnedü’ş-şahîhu’l-muhtaşar* “Buyû”, 71 (No. 2164). Rivâyetin metni şu şekildedir: (مَنْ اشْتَرَى مُحْفَلَةً فَلْيَزِدْ مَعَهَا صَاعًا.)

²⁸ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, “İcâre”, 12 (No. 3445, 3446); Rivâyetin metni şu şekildedir:

(مَنْ ابْتِئَاعَ مُحْفَلَةً، فَهُوَ بِالْحَبِّارِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنْ رَدَّهَا رَدَّ مَعَهَا مِثْلًا، أَوْ مِثْلَيْ لَبْنِهَا قَمْحًا.)

²⁹ Hadis için bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, 7/307. (No. 7515); Müslim, *el-Câmi’ u’ş-şahîh*, “Buyû”, 11, 23, 28; İbn Mâce, *es-Sünen*, “Ticârât”, 42 (No. 2239); Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*, “Buyû”, 9 (No. 10456), “Buyû”, 48 (No. 10714), (No. 10715), (No. 10716); Muhammed b. İsâ b. Serve et-Tirmizî, *el-Câmi’ u’l-kebîr Sünenü’t-Tirmizî*, thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1998), “Buyû”, 29 (No. 1251); Ebû Abdîrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Nesâî, *es-Sünen*, nşr. Abdulfettâh Ebû Gudde (Haleb: Mektebü’l-Matbûâtî’l-İslâmiyye, 1406/1986), “Buyû”, 14 (No. 4488).

³⁰ Müslim, *el-Câmi’ u’ş-şahîh*, “Buyû”, 25.

³¹ Müslim, *el-Câmi’ u’ş-şahîh*, “Buyû”, 26.

³² Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Askalânî, *Fethi’l-bârî şerhi Şahîhi’l-Buhârî*, thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, (Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, t.y.), 4/364; Yusuf Kağarnarlan - Sahip Beroje, “Musarrât Hadisi Üzerinde Yapılan Usûl Tartışmaları”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20/48 (Haziran 2020), 366.

3. Mezheplerin Musarrât Hadisine Yaklaşımı

3.1. Hanefî Mezhebinin Musarrât Hadisine Yaklaşımı

Hanefî mezhebinde musarrât rivayetiyle amel hususu mezhep içi ihtilafın yaşandığı bir alan olmuştur. Her ne kadar ilgili rivayetle amel edilmemesi yönünde şekillenmiş olan bir mezhep görüşü bulursa da Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) önde gelen öğrencilerinden ve ekolün önemli temsilcilerinden Züfer b. Hüzeyl (ö. 158/775) ve Ebû Yusuf'un (ö. 182/798) cumhurun görüşünü benimsedikleri görülmektedir.³³ Ebû Yusuf'a göre satın almış olduğu hayvanı iade etme seçeneğini tercih eden müşteri, değeri ne olursa olsun sütün kıymetini ödemelidir.³⁴

Hanefî mezhebinin musarrât hadisine yaklaşımı, diğer fıkıh mezheplerinin yaklaşımlarından farklılık arz etmektedir. Ebû Hanîfe ve öğrencisi Muhammed eş-Şeybânî'ye (ö. 189/805) göre tasriye uygulaması bir kusur (ayıp) değildir. Bu açıdan müşteri lehine herhangi bir tercih hakkı verilmemiştir. Dolayısıyla tasriye uygulanarak süt verimi olduğundan fazla gösterilen hayvanı (musarrât) satın alan müşteri için hayvanı iade etme hakkı bulunmamaktadır. Diğer taraftan bu kişinin sağdığı süt karşılığında satıcıya bir sâ' hurma veya başka bir şey vermesi de söz konusu değildir.³⁵ Mezhebin, müşteriye iade etme hakkı düzenlenmemesinin tutarlı bir zeminde izah edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Buna göre normal bir satış işleminde satılan malın her türlü kusurdan uzak olması gerekmektedir. Satılan hayvanın süt veriminin az olması ise bir kusur değildir. Zira süt, hayvanın üretmiş olduğu bir şey olması yönüyle hayvanın aslı bir unsuru değildir. Bu yönüyle sütün bulunmaması bir eksiklik olarak değerlendirilemeyeceği gibi süt veriminin azlığı da bir kusur olarak kabul edilemez. Diğer taraftan müşterinin, satın alacağı hayvanın süt veriminin yüksek olduğu şeklinde yanlış bir kanaate sahip olması ve bu şekilde kendisinden kaynaklı bir aldanmaya uğramış olma ihtimali de bulunmaktadır.³⁶ Fakat müşteri, tazmin yoluyla uğramış olduğu zararı satıcıdan tahsil etme imkanına sahiptir. Buna göre müşteri, tasriye sebebiyle oluşan fiyat farkından kaynaklı zararını satıcıdan talep edebilir.³⁷ Keşmirî'nin (ö. 1352/ 1933) tespitine göre ilgili rivayetle amel et-

³³ Muhammed Emin İbn Abidîn, *Hâşiyetu Reddi'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr*, thk. Adıl Ahmed Abdulmevcûd ve Ali Ahmed Muavid, (Riyad: *Dârû Alemi'l-Kutub*, 2003), 5/ 223.

³⁴ Muhammed Enver Şâh Hüseyinî el-Keşmirî, *Feyzü'l-bârî alâ Şahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhammed Bedir Alem el-Mîrtehî (Beyrut: *Dârû'l-Kütübî'l-İlmiyye*, 1426/2005), 3/448.

³⁵ Abdulaziz el-Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr alâ Usûli'l-Pezdevî*. (Dersaadet: Şirketi Sahâfiye-i Osmaniyeye, t.y.), 2/381.

³⁶ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *Usûlu's-Serahsî*, (Beyrut: *Dârû'l-Kutübî'l-İlmiyye*, 2005), 2/39.

³⁷ Cemâlüddîn Ebû Muhammed Ali b. Ebî Yahya Zekeriyya b. Mes'ud el-Ensârî el-Hazrecî, *el-Lûbab fi'l-Cem'i Beyne's-Sünne ve'l-Kitab*, (Dimeşk: *Dârû'l-Kalem*, 1414/1994), 2/476; Ebû Mu-

meyi tercih etmeyen Hanefî fukahâsı, tasriye işleminin, hayvanda bir kusur oluşturduğunu kabul etmekle birlikte aynı hayvanın müşteri tarafından sağlmasını da bir kusur olarak değerlendirmektedirler. Dolayısıyla satıcının mülkiyetinde iken kusurlu (ayb-ı kadîm) olan hayvan, müşteri tarafından sağlamlıkla ikinci defa kusurlanmakta (ayb-ı cedîd) ve bu sebeple müşterinin malı iade etme hakkı bulunmamaktadır. Bu durumdaki bir müşteri de zararını ancak tazmin yoluyla karşılama hakkına sahiptir.³⁸ Hanefîlerin konuya dair açıklamalarından anlaşıldığı kadarıyla olmayan bir şeyi var gibi gösterme türü davranışlar, akdi feshetme sebebi olarak değerlendirilmemektedir.³⁹ Bunun yanında müşterinin kendi kanaati sebebiyle aldanmış olduğu şeklindeki gerekçelendirmenin de hayatın olağan akışında oldukça nadir olan bir durum olduğu gözden kaçmamalıdır. Zira alışveriş türü işlemlerde aldatma eyleminin çoğunlukla satıcı tarafından gerçekleştiği bilinmektedir.⁴⁰

Hanefî hukukçularının Ebû Hüreyre'den gelen rivayetle amel etmeme gerekçeleri hakkında Ebû Muhammed Ali b. Zekeriyâ el-Hazrecî (ö. 686/1287) bazı tespitlerde bulunmaktadır. Hazrecî'ye göre farklı yollarla rivayet edildiği görülen bu hadislerin metinleri arasında ihtilaf bulunmaktadır. Buhârî'de hayvan iade edilirken satıcıya verilmesi gereken şey "bir sâ' hurma" olarak ifade edilirken, Müslim'de yer alan rivayette ise "bir sâ' buğday" olarak belirtilmektedir. Bu farklılık, rivayetin güvenilirliğini zedelemektedir. Hazrecî'ye göre meclis muhayyerliğini düzenleyen hadis ile bu hadisler neshedilmiştir.⁴¹

Diğer taraftan Hanefî mezhebi Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen hadislerden kıyasa ve şer'î esaslara aykırı olmayanları kabul etmektedir. Kıyas ile Ebû Hüreyre'in rivayeti teâruz ettiğinde ise kıyas tercih edilmektedir. Hanefîlerin bu uygulaması, âhâd haberle amel edilmesi hususunda öne sürdükleri şartın bir sonucudur. Zira Hanefîler haber-i vâhidle amel konusunda diğer mezhepler tarafından da kabul edilen ortak şartların dışında ilave bazı şartlar öne sürmektedirler. Bunlardan biri de haber-i vâhidin râvisinin fakih olmaması durumunda nasıl bir yol takip edileceğine dair olan şarttır. Buna göre böyle bir râvi tarafından rivayet edilen haber-i vâhid; kıyasa, İslam hukukunun genel kurallarına ve şer'î esaslara aykırı olmamalıdır. Böyle bir şartın ileri sürülmesinde, teorik olarak kendi içinde tutarlı gerekçelerin yer aldığı görülmektedir. Buna göre hadisin Hz. Peygamberden mana ile rivayet edilmesi yaygın bir uygulamadır. Mana ile rivayet işlemin-

ammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Şerhü's-Sünne*, nşr. Şuayyb el-Arnâvûd, (Beyrût: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403/1983), 8/28.

³⁸ Keşmîrî, *Feyzü'l-bârî*, 3/448.

³⁹ İbn Abidîn, *Hâşiyetu Reddî'l-Muhtâr*, 5/ 223; Kevserî, *en-Nuketü't-Tarîf*, 86.

⁴⁰ Bkz. Ebû Bekir el-Ma'afirî İbnü'l-Arabî, *Kitabü'l-Kabes fi Şerhi'l-Muvattâ*, thk. Muhammed Abdullah Veleed Kerîm, (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî. 1992), 2/852,853.

⁴¹ Hazrecî, *el-Lübâb fi'l-Cem'i beyne's-Sünneti ve'l-Kitâb*, 2/477,478.

de, eğer râvi fıkıh bilgisi ve içtihad ehliyeti ile tanınmış biri ise, Hz. Peygamber'in ağzından çıkan kelimenin yerine başka bir kelimeyi kullanmış olsa dahi, kullanmış olduğu kelimenin orijinal kelime ile aynı anlamı taşıyacağını düşünülür. Eğer râvi fıkıh bilgisi ve içtihad ehliyetiyle tanınan biri değilse Hz. Peygamber'in kullandığı kelimenin yerine diğer bir kelime kullanması halinde, bunun Hz. Peygamber'in kullandığı kelime ile aynı manayı taşımasından, dolayısıyla Hz. Peygamber tarafından düzenlenmiş olan hükmün değiştirilip değiştirilmediğinden emin olunamaz. Bu itibarla belirtilen özellikleri hâiz olmayan bir râvinin haber-i vâhid türü rivayeti, sahih kıyasa ve şer'î esaslara aykırı olması durumunda amel noktasında itibara alınmaz ve ilgili meselede kıyasa veya İslâm hukukunun genel ilkelerine göre hüküm verilme yolu tercih edilir. Bu yaklaşımı benimseyen Hanefî usulcüler, fıkıh bilgisi ve içtihad ehliyeti ile tanınmayan râviler arasında Ebû Hüreyre, Bilâl-i Habeşî (ö. 20/641), Selman-ı Fârisî (ö. 36/656) ve Enes b. Mâlik'in (ö. 93/711-12) isimlerine yer vermektedirler.⁴² Diğer taraftan Ebû Hüreyre hakkında fıkıh bilgisinin yeterli düzeyde olmadığına yönelik dile getirilen bu iddiaları eleştiren Hanefî usulcülerinin bulunduğu da görülmektedir. Bu noktada konuya değinen Abdulaziz el-Buhârî (ö. 730/1330), Ebû Hüreyre'nin bir müçtehidde bulunması gereken niteliklere sahip olduğunu, sahâbe döneminde fetva verdiğini ve dolayısıyla kıyasa aykırı olan rivayetinin öne sürülen gerekçelerle reddedilmesinin doğru olmadığını ifade etmektedir.⁴³ Ebû Hüreyre'nin, Hz. Ömer döneminde vali olarak görevlendirilmesi de onun fıkıh bilgisinin yeterli düzeyde olduğunu diğer bir delili olarak sunulmaktadır.⁴⁴ Keşmirî, öne sürülen gerekçelere dayanarak musarrât rivayetiyle amel edilmemesinin, Hanefî fakihlerinden bazılarında ait bir yaklaşım olduğu tespitinde bulunur.⁴⁵ Ona göre bu tür gerekçelerle ilgili rivayetle amel edilmemesi doğru bir uygulama olmamasının yanında bu gibi söylemler sebebiyle Hanefî mezhebînin re'yi, hadise öncelediği gibi yanlış bir algı oluşmuştur. Keşmirî, Ebû Hanîfe ve ashabından konuya dair bu düşünceyi ortaya koyacak sahih bir naklin bulunmadığını, musarrât rivayetinin bu şekilde değerlendirilmesinin İsa b. Ebân'a (ö. 221/836) nispet edilen bir düşünce olduğunu ve bu nisbetin de tartışmalı olduğunu belirtmektedir. Keşmirî'ye göre Ebû Hüreyre'nin fakih olmadığını hiçbir kişi iddia edemez, Ebû Hüreyre'nin fakih olmadığı kabul edilse bile rivayet sahabenin önce gelen fakihlerinden Abdullah İbn Mes'ûd tarafından da rivayet edilmiştir.⁴⁶ Hanefî fıkıh geleneğinin erken döneminde ihtilafı olan meselenin sonraki dönem Hanefî

⁴² Şa'bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 89.

⁴³ Abdulaziz el-Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr*, 2/ 383.

⁴⁴ Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Mecmû Şerhu'l-Muhezzeb*, thk. Muhammed Necib el-Mutî'î, (Cidde: Mektebetu'l-İrşad, t.y.), 11/214.

⁴⁵ Keşmirî, *Feyzü'l-bârî*, 3/448, 449.

⁴⁶ Keşmirî, *Feyzü'l-bârî*, 3/450.

âlimleri arasında da aynı şekilde tartışmalı bir konu olduğu görülmektedir. Diğer taraftan haber-i vâhid ile kıyasın teâruzu noktasına Hanefî usûl düşüncesinde hakim olan bakış açısıyla ilgili genel durum bu olmakla birlikte Ebu'l-Hasan el-Kerhî (ö. 340/952) gibi bazı usulcülerin, râvinin âdil ve zabtının kuvvetli olması şartıyla, fakih olsun veya olmasın, haber-i vâhidin kıyasa tercih edilmesi gerektiği görüşünü benimsedikleri görülmektedir.⁴⁷ Dolayısıyla Hanefî usul geleneğinde cumhurun konuya dair tutumunu savunan bir damarın varlığından söz edilebilir.

Hanefî âlimleri, öne sürdükleri bu şart sebebiyle Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen ve "musarrât hadisi" olarak bilinen rivayeti, gereğiyle amel edilme noktasında güvenilir bir kaynak olarak görmemişlerdir. Tasriyeyi ise, hayvanda kusur (ayıp) meydana getiren bir uygulama olarak kabul etmişler ve bu noktadan hareketle meseleyi "ayıp muhayyerliği" kapsamında değerlendirmemişlerdir. Hanefî fakihleri tasriyeyi, muhatabı kandırma (gabn) türü bir işlem olarak kabul etmektedirler. Bu bağlamda müşterinin, ödemiş olduğu satın alma bedelindeki gabn miktarını satıcıdan alma hakkına sahip olduğunu ifade etmektedirler. Hanefîler musarrât hadisi ile amel etmemelerinin gerekçelerini şu şekilde ortaya koymaktadırlar: Hadisin râvisi fıkıh bilgisi ve içtihad ehliyeti ile tanınan biri olmayan Ebû Hüreyre'dir. Bununla birlikte hadisin içerdiği hükmün, İslâm'ın genel ilkelerine aykırı olduğu da görülmektedir. Zira hadis, "Tazmin, mislî mallarda misliyle, kıyemî mallarda kıymetiyle olur." genel kuralına aykırıdır. Çünkü hadis, müşterinin satın aldığı hayvanı -kendi elinde bulunduğu sürede- sağarak sütünü alması karşılığında bir sâ' hurma vermesi hükmünü öngörmektedir. Hâlbuki hurma sütünü ne mislidir ne de kıymetidir. Dolayısıyla müşteriye, sağmış olduğu süt karşılığında bir sâ' hurma ödeme yükümlülüğünün öngörülmesi zikredilen genel kurala aykırı olmaktadır.⁴⁸

Hicrî 10. asrın önde gelen hadisçilerinden Ebû Süleymân el-Hattâbî'nin (ö. 388/998) ise musarrât hadisinin sübutu ve sıhhati noktasında herhangi bir şüphenin bulunmadığına dikkat çektiği görülmektedir. O, bu noktadan hareketle haber-i vâhid de olsa sahih bir rivayetin delil olarak değerlendirilmesi noktasında fikhî kuralların ölçüt alınmasının doğru olmadığını ifade etmektedir. Zira fikhî kaideler, bu niteliklerini Kur'ân ve sünnetten almaktadırlar. Bu bakımdan sahih hadisin ölçüt alınması daha doğru bir yöntemdir. Nitekim ma'dûmun satışının câiz olmaması (بَيْعُ الْمَعْدُومِ بَاطِلٌ)⁴⁹ genel kuralına aykırı olarak sünnet delili ile câiz olmuş bir satış türü olan selem akdi bu

⁴⁷ Abdulaziz el-Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr*, 2/ 383, 384.

⁴⁸ Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî, *'Umdetü'l-kârî fi şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, (Beirut: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabî, t.y.), 11/270, 271.

⁴⁹ İbn Nuceym Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısırî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999), 178.

duruma örnek verilebilmektedir.⁵⁰ Hanefî alimlerine göre musarrât rivayeti içeriğiyle, yarar-zarar dengesi bağlamında İslam hukukunun genel bir ilkesi olarak kabul edilen (الْخَرَجُ بِالضَّمَانِ) “Gelir, tazminat yükümlülüğü mukabilindedir.”⁵¹ hadisine de aykırı düşmektedir. Bu genel ilkeye göre, bir şeyin tazmin sorumluluğu kime aitse, geliri de o kişiye ait olmaktadır. Dolayısıyla müşterinin sağmış olduğu süt, herhangi bir karşılık ödemeksizin kendisine ait olmalıdır. Zira hayvanı teslim almasından itibaren oluşabilecek zarara müşteri katlanmak durumundadır. Bu yönüyle de müşterinin ilgili rivayet gereği bir sâ’ hurma vermekle yükümlü tutulması bu genel ilkeye de aykırıdır.⁵² Hanefî fakihlerinden Ebû Ca’fer et-Tahâvî (ö. 321/933), musarrât hadisinin, yarar-zarar dengesini ifade eden (الْخَرَجُ بِالضَّمَانِ) hadisi ile neshedildiği tespiti- ne yer vermektedir.⁵³

Bazı Hanefî âlimlerinin, ilgili rivayeti yorumlayarak mantıksal zeminde bazı izahlar getirmeye çalıştıkları ve bu şekilde te’vil yoluna gittikleri görülmektedir. Mezhebin önde gelen fakih ve usulcülerinden Serahsî’nin te’viline göre ilgili rivayetteki müşteri, süt veriminin yüksek olması şartıyla koyunu satın almış ve bu şartın gerçekleşmemesi sebebiyle taraflar arasında anlaşmazlık meydana gelmiştir. Durum Hz. Peygamber’e iletilmiş, o da müşteriye koyunu sağdığı sütüyle birlikte iade etmesini emretmiştir. Fakat müşteri sütü tüketmiş durumdadır. Bunun üzerine Hz. Peygamber tarafları sulh olmaya çağırmış ve süt yerine bir sâ’ hurma verilmesi önerisinde bulunmuştur. Râvî olan Ebû Hüreyre fakih olmaması sebebiyle Hz. Peygamber’in bu önerisini, bağlayıcı bir hüküm olarak anlamış ve o şekilde aktarmıştır. Zira fakih olmayan râvilerde buna benzer şeyler meydana gelebilmektedir. Diğer taraftan Ebû Hüreyre’nin rivayet hususunda esnek davranışları da mevcuttur. Örneğin İbn Abbas, onun rivayetlerinden bazılarını kıyasa aykırı olması sebebiyle kabul etmemiştir. Serahsî’ye göre fakih ve müçtehid olarak tanınmış olan sahâbîlerin ileri gelenlerinden hiçbirinin bu hadisi rivayet etmemiş olması da bu durumu destekler mahiyettedir.⁵⁴ Keş-

⁵⁰ Ebû Süleyman Ahmed b. Muhammed el-Hattâbî, *Ma’âlimu’s-Sünen*, (Haleb: Matbaatu’l-İlmiyye, 1993), 3/113.

⁵¹ Ebu Dâvud, “Buyû” 71; Bu hadis Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’nin 87. maddesinde şu şekilde geçmektedir: “*Mazarrat, menfaat mukabelesindedir.*” Bkz. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye, haz. Ali Himmət Berki, (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1979), 27.

⁵² Abdülkerim Zeydân, *el-Vecîz fi usûli’l-fikh*, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1999), 175; Şa’bân, *İslam Hukuk İlminin Esasları*, 90.

⁵³ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, *Şerhu mâni’l-Âsâr*, nşr. Muhammed Zehrî en-Neccâr- Muhammed Seyyid Ca’dulhak, (b.y.: Dâru Alemi’l-Kutub, 1414/1994), 4/21.

⁵⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 13/40; Benzer izahlar için bkz. Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü’l-esrâr*, 2/382.

mirî de rivayetin kazâî olarak değil diyânî olarak değerlendirilmesinin daha doğru olduğunu ifade etmektedir.⁵⁵

Ahmed et-Tehânevî (ö. 1974) “İ'lâû's-Sünen” isimli eserinde musarrât hadisinin te'vili için diğer bir yol önermektedir. Ona göre hadisteki bir sâ' hurma ifadesinin iki şekilde anlaşılması mümkündür. Birinci anlayışa göre sâ' ve hurma kelimeleri Hz. Peygamber tarafından özellikle kullanılmış olabilir. Buna göre Hz. Peygamber'in bu olayda verdiği karar bağlayıcı bir nitelikte olmayıp, daha çok tavsiye niteliği taşımaktadır. Diğer yoruma göre ise sâ' ve hurma kelimeleri özellikle kullanılmış olmayabilir. Buna göre ise bunlarla asıl kastedilen verilecek olan ne olursa olsun asıl olan sütün kıymetinin verilmesidir. İlgili rivayette Hz. Peygamber, o dönem için sütün kıymetinin bir sâ' hurma olması sebebiyle böyle bir kullanıma yer vermiş olmalıdır.⁵⁶

3.2. Şâfiî Mezhebinin Musarrât Hadisine Yaklaşımı

Şâfiî mezhebinin erken dönem temsilcilerinden olan Müzenî (ö. 264/878), “el-Muhtasar” adlı eserinde İmam Şâfiî'nin tasriye tanımlamasına yer vermekte ve Şâfiî mezhebine göre tasriyenin bir aldatma çeşidi olduğunu ifade etmektedir. Müzenî'ye göre ilgili rivayette Hz. Peygamber, müşteri tarafından sağılan ve bir şekilde tüketilen sütün miktarını itibara alarak bir değer biçme veya değer tespitinde bulunma yoluna gitmemiştir. Hz. Peygamber, bu gibi durumlarda müşterinin bir sâ' hurma vererek satın aldığı hayvanı iade edebileceği şeklinde genel bir düzenleme yapmıştır. Müzenî, bu yaklaşımın temelinde sağılan sütün miktarı ve değeri hususundaki farklılığın bu tür bir çözümleme ve yorumlamanın gerekçesi olduğunu ifade etmektedir.⁵⁷

Tasriyenin satışa konu olan hayvanda bir kusur (ayıp) oluşturduğunu ve bu durumda müşterinin tercih hakkına sahip olduğunu belirten Nevevî, Ebû Hüreyre ve Abdullah b. Mes'ûd gibi sahâbilerin bu konuda rivayete uygun fetva verdiklerini ve sahâbenin diğerlerinin de onlara muhalefet etmediğini ifade etmektedir. Nevevî'nin ifadesine göre sonraki dönemde yetişen âlimlerden İbn Ebî Leyla, (ö. 83/702), İmam Şâfiî (ö. 204/820), İmam Mâlik (ö. 179/795), Ebû Sevr (ö. 240/854) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi çok sayıda fakih ile ehl-i hadisin kanaati de bu yöndedir.⁵⁸

Konuyu detaylı bir tarzda incelediği görülen Mâverdî (ö. 450/1058), ilk olarak tasriyenin, muhatabı aldatmaya yönelik uygulamalardan olduğuna dikkat çekmektedir. Diğer taraftan böyle bir uygulamanın müşteri tarafın-

⁵⁵ Keşmîrî, *Feyzü'l-bârî*, 3/451.

⁵⁶ Zafer Ahmed b. Latîf et-Tehânevî el-Osmânî, *İ'lâû's-sünen*, (Karaçi: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-ulûmî'l-İslâmiyye, 1414/1994), 14/83.

⁵⁷ Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl el-Müzenî, *el-Muhtasar*, (Beyrût: Dâru'l-Ma'rîfe, 1410), 8/180.

⁵⁸ Nevevî, *el-Mecmû*, 11/207.

dan anlaşılması durumunda bunun satın alınmış olan malda satıcı yanında mevcut olan bir kusur (ayıp) olarak değerlendirileceği tespitine yer verir. Mâverdî, Ebû Hanîfe (ö. 150/767) ve öğrencisi Muhammed eş-Şeybânî (ö. 189/805) dışındaki İslam hukukçularının çoğunluğunun konu ile ilgili kanaatinin, tasriye işleminden zarar görmüş taraf olan müşterinin, hadiste ifade edildiği şekilde iade etme hakkının bulunduğu yönünde olduğunu belirtmektedir. Mâverdî, mensubu olduğu mezhebin yaklaşımını Ebû Hüreyre, İbn Mes'ûd ve İbn Ömer tarafından rivayet edilen hadislerle dayandırmaktadır. Mâverdî, bu rivayetlerden hareketle tasriye veya tahfîl uygulamalarının hayvanda bir kusur (ayıp) olarak kabul edildiğini ve bu gibi bir kusur sebebiyle müşterinin satın aldığı hayvanı iade etme ve uğramış olduğu mağduriyeti bu şekilde giderme hakkının olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Mâverdî'ye göre konuyla ilgili olarak Hz. Peygamber'den gelen bu rivayetlerde tasriye uygulamasının yasaklanması, muhatabı kandırma amacına matuf bu tür işlemlerle satılmış olan malın kusurlu (ayıplı) olmasını gerektirmektedir. Diğer taraftan müşteriye, elinde tutma veya iade etme şeklinde iki seçeneğe bir tercih hakkı verilmiştir. Bu haklardan iade etme durumu ise ancak malın kusurlu çıkması ile sınırlı olabilmektedir. Müşterinin iade etme seçeneğini tercih etmesi durumunda ise rivayetlerde yer aldığı şekilde bir sâ' hurma ile birlikte hayvanı geri vermesi gerekmektedir.⁵⁹

3.3. Mâlikî Mezhebinin Musarrât Hadisine Yaklaşımı

Musarrât rivayetiyle amel edilmesi hususunda İmam Mâlik'ten iki görüş nakledilmiştir. Bunlardan sahih olarak kabul edilene göre İmam Mâlik, musarrât rivayetiyle amel etmiştir.⁶⁰ Mâlikî fakihlerinden Mâzerî (ö. 536/1141) de Ebû Hüreyre rivayetinin gereği olarak satılacak hayvana tasriye yapılmasının yasak uygulamalar kapsamında yer aldığını ifade etmekte ve "*Bizi aldatan bizden değildir.*"⁶¹ rivayeti bağlamında, genel olarak olmayan bir şeyin varmış gibi gösterilmek suretiyle insanları kandırmanın haram olduğunu vurgulamaktadır.⁶² Mâzerî'ye göre söz konusu rivayet, haber-i vâhid olmayıp Buhârî, Müslim gibi muteber hadis kaynaklarında geçen meşhur bir rivayettir. Mâzerî, tasriye uygulamasının yasak olduğunu ifade ettikten sonra rivayetin müşteri ile ilgili kısmına değinmekte ve müşterinin durumu bağlamında İslam hukukçularının görüşlerine yer vermektedir. Buna göre içlerinde İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'in de yer aldığı İslam âlimlerinin çoğunluğuna (cumhur) göre, bu tür bir hayvan kusurlu olarak

⁵⁹ Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, thk. Şeyh Ali Muhammed Muavvaz, (Beyrut: Dârul-Kutubi'l-İlmiyye, 1419), 5/236-238.

⁶⁰ Ebû Bekîr el-Ma'afîrî İbnü'l-Arabî, *Kitabü'l-Kebes fî Şerhi'l-Muvattâ*, thk. Muhammed Abdullah Veleed Kerîm, (Beyrut: Dârü'l-Çarbi'l-İslâmî. 1992), 2/ 852, 853.

⁶¹ Müslim, *Sahih-i Müslim*, "İmân", 164.

⁶² Mâzerî, *Şerhu't-Telkîn*, 2/988.

kabul edilmekte ve rivayetten anlaşılan hükümler gereğince müşterinin iade etme hakkı bulunmaktadır. Mâzerî'nin ifadesine göre Ebû Hanîfe ve onun düşüncesini takip eden hukukçular ise tasriyeyi, malda var olan bir ayıp olarak değerlendirmemekte ve bu sebeple müşterinin böyle bir malı iade etme hakkının bulunmadığı yaklaşımını savunmaktadırlar.⁶³

Konuya değinen Mâlikî hukukçulardan Ebû Saîd el-Berâzîî (ö. 430/1039) ise tasriye uygulaması ile ilgili hükümlerin yalnızca rivayetlerde zikredilen hayvanlarla sınırlı olmadığını, hükmün bütün hayvan türlerinde geçerli olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla süt veren herhangi bir hayvanın bu şekilde sütünün memelerinde biriktirmek suretiyle satılması câiz değildir. Müşterinin inek, koyun vb. bir hayvan satın almış olması da durumu değiştirmemekte; tasriye şeklindeki bir kandırma işlemine maruz kalması halinde müşteri, iki seçenekten birini tercih etme imkânına sahip olmaktadır. Dilerse müşteri, satın aldığı hayvanı kabul eder ve hukukî sonuçlarıyla akdi sürdürür, dilerse de satıcıya bir sâ' hurma vermek suretiyle hayvanı iade edip akdi iptal edebilir.⁶⁴

İbn Battâl'ın tespitine göre İmam Mâlik müşterinin iade etme işleminde hayvanla birlikte verilecek bir sâ' miktarındaki şeyin kapsamını geniş tutmaktadır. Buna göre müşteri yaşamış olduğu toplumdaki herhangi bir gıda maddesinden bir sâ' vermek suretiyle ödeme yapabilme hakkına sahip olmaktadır. Zira rivayette geçen "hurma" ifadesi o zamanki toplumdaki temel tüketim maddelerinden bir tanesidir.⁶⁵ İbn Battâl, birden fazla musarrât hayvanın bir akitte satın alınması durumunda her bir hayvan için ayrı ayrı değil hayvanların tamamı için bir sâ hurma verilmesinin gerektiği hükmünü cumhurun genel yaklaşımı olarak aktarmaktadır.⁶⁶

3.4. Hanbelî Mezhebinin Musarrât Hadisine Yaklaşımı

Hanbelî mezhebinin konu hakkındaki yaklaşımının Şâfiî ve Mâlikî mezheplerinin görüşlerine benzerlik taşıdığı görülmektedir. Buna göre müşteri satın alma işleminden önce herhangi bir bilgisi olmaksızın tasriye uygulanmış bir hayvanı satın aldığı takdirde hadislerde ifade edildiği gibi iki seçenekli muhayyerlik hakkına sahip olmaktadır. Dolayısıyla satın aldığı hayvanı iade etme hakkına sahip olduğu gibi hayvanı olduğu haliyle kabul edip akdi sürdürme hakkına da sahip olmaktadır. İade ederken hayvan ile birlikte varsa bir sâ' hurma vermeli, buna imkanı yoksa bir sâ' hurmanın kıymeti-

⁶³ Mâzerî, *Şerhu't-Telkîn*, 2/989.

⁶⁴ Ebû Saîd el-Berâzîî, *et-Tehzîb fi'l-Htisâri'l-Müdevvene*, (Dubai: Dâru İhyai Turasi'l-Arabi, 1423), 3/263.

⁶⁵ İbn Battâl, *Şerhu İbn Battâl 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*, 6/281.

⁶⁶ İbn Battâl, *Şerhu İbn Battâl 'alâ Şahîhi'l-Buhârî*, 6/282.

ni vermelidir.⁶⁷ Hanbelîler de bu konuda Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen hadisi delil olarak kullanmaktadırlar.⁶⁸

Hanbelî mezhebine göre de tasriye yapılmak suretiyle süt yönüyle verimli olduğu gösterilen hayvanın satılması câiz olmamakla birlikte satış işleminin gerçekleşmesi durumunda yapılan akit geçerli olmaktadır.⁶⁹ İbn Kudâme'nin (ö. 620/1223) ifadesiyle içlerinde İmam Şâfiî, İmam Mâlik, İbn Ebî Leyla ve Ebû Yusuf'un da bulunduğu âlimlerin çoğunluğu, yapılan alış-veriş neticesinde müşterinin ilgili rivayette olduğu gibi muhayyerlik hakkının bulunduğunu savunmaktadırlar. Tasriyeyi satılan malda bulunan bir kusur (ayıp) olarak değerlendirmeyen Ebû Hanîfe ve Muhammed eş-Şeybânî ise müşteri için muhayyerlik hakkının bulunmadığını ifade etmektedirler.⁷⁰ İbn Kudâme'nin ifadesine göre âlimlerden bazıları; müşterinin tasriye sebebiyle kusurlanan hayvanı iade etme işleminde, süt karşılığında bir sâ' hurma verebilme imkânına sahip olmakla birlikte içinde yaşadığı toplumda insanlar tarafından tüketilen temel gıda maddelerinden herhangi biriyle de iade işlemini gerçekleştirme imkânına sahip olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Zira konuyla ilgili farklı rivayetlere bakıldığında bir sâ' hurma yerine bir sâ' buğdayın da verilebileceğinin ifade edildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu, hurma yerine toplumda tüketilen temel gıda maddelerinden herhangi birinin verilmesiyle de ödemenin yapılabileceğine delil olmaktadır.⁷¹

Sonuç

Karşı tarafı yanıltmak, kandırmak, dolandırmak gibi anlamlara gelen "aldatmak", hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yıkımlara sebep olabilecek kötü bir davranıştır. Gerçek dışı bilgi vermek suretiyle bir başkasını aldatmak, insana yapılan büyük bir saygısızlıktır. Dolayısıyla aldatma niteliği taşıyan bütün davranışlar bir hak ihlâlidir. Müslüman, bir malı satarken, malının iyi veya kötü yönlerini müşteri konumundaki muhatabına bildirmelidir. Malının ayıbını gizlemesi veya özelliklerini olduğundan farklı yansıtması aldatma kapsamında değerlendirilen kötü davranışlardır.

Tasriye uygulaması, sütü bol gözüksün diye hayvanın birkaç gün sağılmayıp sütün, hayvanın memelerinde biriktirilmesidir. Sütü memelerinde biriktirilmiş olan hayvana "musarrât" denilir. Tasriye, karşıdaki insanı kan-

⁶⁷ Ebû'l-Kâsım Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh el-Hırakî, *el-Muhtasar*, (b.y.: Dâru's-sahâbeti li't-turas, 1413), 1/66.

⁶⁸ İbn Kudâme, *el-Kâfi fi fikhî'l-imâm Ahmed b. Hanbel*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-ilmîyye, 1414), 2/47.

⁶⁹ İbn Kudâme, *el-Kâfi*, 2/47.

⁷⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/103.

⁷¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/103.

dırma niteliğindeki bir uygulamadır. İslam hukukçuları bu tür bir uygulamanın haram olduğu hususunda görüş birliği içindedirler. Diğer taraftan bu şekilde gerçekleşen bir akit sahih olarak değerlendirilmiştir. Fakat müşteri bu durumda mağdur konuma düşmüş olmaktadır. Müşterinin ne gibi haklara sahip olduğu konusunda İslam hukukçularının farklı çözümler sundukları görülmektedir.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî fakihleri, musarrât özelliğindeki bir hayvanın satışı durumunda malın ayıplı olmasından hareketle ve ilgili rivayet gereğince müşteri lehine muhayyerlik hakkı olduğunu beyan etmişlerdir. Buna göre müşteri isterse hayvanı o haliyle kabul edebilir ve sözleşmenin gereğini yapar, isterse de hayvanı bir sâ' hurma veya kimi âlimlere göre başka bir temel tüketim maddesi karşılığında sahibine iade edip sözleşmeyi feshedebilir.

Hanefî fakihleri ise tasriyenin iadeyi gerektirecek bir ayıp olmadığını ve bundan dolayı müşteri için muhayyerlik hakkının olmadığı görüşünü benimsemişler ve bu durumdaki müşterinin, uğramış olduğu zararın tazmini satıcıdan isteme hakkının olduğunu ifade etmişlerdir. Hanefîler, Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen ve "musarrat hadisi" diye bilinen bu rivayetle, Kur'ân ve sünnetten çıkarılan temel ilkelere ve kıyasa aykırı olması sebebiyle amel etmemişlerdir. Zira Hanefî mezhebine göre Ebû Hüreyre fıkıh bilgisi ve içtihad yeteneği ile bilinen sahabîler arasında yer almamaktadır. Dolayısıyla da Hz. Peygamber'in tavsiye düzeyindeki ifadesini bağlayıcı olmadığı halde emredilmiş gibi anlaması kuvvetle muhtemel kabul edilmiştir. Diğer taraftan rivayetin İbn Mes'ûd gibi müçtehid bir sahâbî tarafından rivayet edilmiş olması Hanefî mezhebinin bu yaklaşımının sıhhati hususunda bazı şüpheler oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Abdulaziz el-Buhârî. *Keşfu'l-Esrâr alâ Usûli'l-Pezdevî*. Dersaadet: Şirketi Sahâfiye-i Osmaniyye, t.y.
- Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fethi'l-bârî şerhi Şahîhi'l-Buhârî*. thk. Abdulaziz b. Abdullah b. Bâz. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *'Umdetü'l-kârî fi şerhi Şahîhi'l-Buhârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabî, t.y.
- Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *el-Fakîh ve'l-mütefakkîh*, thk. Ebû Abdirrahman Adî b. Yusuf el-Garâzî. 2 Cilt. Suudî Arabistan: Dâru İbni'l-Cevziyye, II. Basım, 1421/2000.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Şerhi's-Sünne*. nşr. Şuayb el-Arnâvûd, Beyrût: el-Mektebu'l-İslâmî, 1403/1983.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. nşr. Muhammed Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, III. Basım, 1424/2003.

- Berâzî, Ebû Saîd. *et-Tehzîb fi'htisârî'l-Müdevvene*. 4 Cilt. Dubâi: Darü İhyai't-Turâsî'l-Arabî, I. Basım, 1423.
- Ezherî, Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbü'l-luğa*, thk. Muhammed Avd Muraab. 15 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabî, I. Basım, 2001.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Ahmed b. Muhammed. *Ma'âlimu's-Sünen*. Haleb: Matbaatu'l-İlmiyye, 1993.
- Hazrecî, Cemâlüddîn Ebû Muhammed Ali b. Ebî Yahya Zekeriyya b. Mes'ud el-Ensârî. *el-Lübab fi'l-Cem'i Beyne's-Sünne ve'l-Kitab*. 2 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, II. Basım, 1414/1994.
- Hemedânî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî. *Mu'cemü mekâyîsi'l-luğa*. thk. Abdusselam Muhammed Harun. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1399/1979.
- Hırakî, Ebü'l-Kâsım Ömer b. Hüseyin b. Abdillâh. *el-Muhtasar*. b.y.: Dâru's-sahâbeti li't-turâs, 1413.
- İbn Abidîn, Muhammed Emin. *Hâşiyetu Reddi'l-Muhtâr ale'd-Durri'l-Muhtâr*. thk. Adil Ahmed Abdulmevcûd vd. Riyad: *Dârû Alemi'l-Kutub*. 2003.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir el-Ma'afirî. *Kitabü'l-Kabes fi Şerhi'l-Muvattâ*. thk. Muhammed Abdullah Veled Kerîm. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî. 1992.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğnî*. 10 Cilt. Kahire: Mektebü'l-Kahire, 1388.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Kâfi fi Fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Basım, 1414.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed el-Misrî, *el-Eşbâh ve'n-nezâ'ir*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Kağanarslan, Yusuf - Beroje, Sahip. "Musarrât Hadisi Üzerinde Yapılan Usûl Tartışmaları". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 20/48 (2020), 363-388.
- Kurtubî, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî. *Şerhu İbn Battâl 'alâ Şahîhi'l-Buḥârî*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm. 10 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, II. Basım, 1423/2003.
- Keşmîrî, Muhammed Enver Şâh Hüseyinî. *Feyzü'l-bârî 'alâ Şahîhi'l-Buḥârî*. thk. Muhammed Bedir Alem el-Mîrtehî. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, I. Basım, 1426/2005.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim. *el-Câmi'u's-şahîh*. thk. Muhammed Duâd Abdalbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabî, t.y.
- Mâzerî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer et-Temîmî. *Şerhu't-Telkîn*. thk. Semahetü's-Şeyh Muhammed el-Muhtar es-Selâmî. 5 Cilt. Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, I. Basım, 2008.
- Maverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi'l-Kebîr*. thk. Şeyh Ali Muhammed Muavvaz. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I. Basım, 1419.
- Mâzerî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali b. Ömer et-Temîmî. *Şerhu't-Telkîn*. thk. Semahetü's-Şeyh Muhammed el-Muhtar es-Selâmî. 5 Cilt. Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, I. Basım, 2008.

- Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*. haz. Ali Himmət Berki. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1979.
- Molla Fenârî, *Fuşûlü'l-bedâiyi' fi usûli's-şerâyi'*. thk. Muhammed Hüseyin Muhammed Hasen İsmail. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I. Basım, 1427/2006.
- Müceddidî, Muhammed Amîm el-İhsân. *et-Ta'rîfâtü'l-fıkhiyye*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1407/1986.
- Müzenî, Ebû İbrâhîm İsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl. *el-Muhtasar*. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1410.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*. nşr. Abdulfettâh Ebû Gudde. 9 Cilt. Haleb: Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fi şerhi Şahîhi Müslim b. Haccâc*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ-i Turâsî'l-Arabî, 1392/1972.
- Rakbî, Muhammed b. Ahmed b. Süleyman b. Battal. *en-Nazmu'l-müsta'zeb fi tefsir garib elfâzi'l-Muhezzeb*. thk. Mustafa Abduhafîz Sâlim. 2 Cilt. Mekke: el-Mektebetü't-ticâriyye, 1988.
- Recrâcî, Ebû'l-Hasan Ali İbn Saîd. *Menahîcu't-tahsîl ve Netâicu Letâifi't-Te'vil fi şerhi'l-Müdevvene ve helli Meşakilehâ*. 10 Cilt. b.y.: Dâru İbn Hazm, 1428.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebusut*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1414.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Usûlu's-Serahsî*. Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye, 2005.
- Şâ'ban, Zekiyyüddîn. *İslam Hukuk İlminin Esasları*. çev. İbrahim Kâfi Dönmez. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009.
- Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-. *Şerhu mâni'l-Âsâr*. nşr. Muhammed Zehrî en-Neccâr - Muhammed Seyyid Ca'dulhakk. b.y.: Dâru Alemlî'l-Kutub, 1414/1994.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Serve et-. *el-Câmi'u'l-kebir Sünenü't-Tirmizî*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbî'l-İslâmî, 1998.
- Zemahşerî, Cârullah Ebû'l-Kasım Muhammed Ömer. *el-Fâik fi garibi'l-hadîs*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim. 4 Cilt. Lübnân: Dâru'l-Ma'rife, II. Basım, t.y.
- Zemahşerî, Cârullah Ebû'l-Kasım Muhammed Ömer. *Esâsü'l-belâğa*. thk. Muhammed Bâsil Uyûn el-Sûd. I. Basım. Beyrût: Dârül-Kutubî'l-İlmiyye, 1419.
- Zeydân, Abdülkerim. *el-Vecîz fi usûli'l-fikh*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, VII. Basım, 1999.

A Review of the Views of Fiqh Schools in the Context of the Hadith of Musarrât (Extended Abstract)

Human life is based on trust. From this point of view, it is unthinkable to maintain a normal life without mutual trust. This trust exists in all human relationships. Because a person who is a social being cannot live alone. In this regard, it is inevitable that a person will establish mutual relations with others.

In the religion of Islam, some legal arrangements have been made for people to maintain their lives and bilateral relations in an orderly manner. The rules established to prevent the parties from suffering losses in shopping type agreements are also part of these regulations. In Islam, shopping-type transactions are legalized to a certain extent, and those who perform contracts are prohibited from deceiving each other.

Deceiving, which means to mislead, deceive, and defraud the other party, is a bad behavior that can cause destruction at both individual and social levels. To deceive another person by giving false information is a great disrespect for people. Therefore, all acts of deception are a violation of rights. When a Muslim is selling a good, he must inform his addressee in the position of a customer about the good or bad aspects of his property. Hiding the defect of the property or reflecting its features differently are bad behaviors considered within the scope of deception.

The practice of "tasriye" is that the animal is not milked for a few days so that its milk looks plentiful, and the milk accumulates in the breasts. An animal whose milk is deposited in its breasts is called a "musarrât". Tasriye is a practice of deceiving the opposite person. Islamic jurists agree that such practice is forbidden. On the other hand, a contract realized in this way is considered valid. However, the customer becomes a victim in this case. It is seen that Islamic jurists offer different analyzes on what kind of rights the customer has.

Shafii, Malikî and Hanbali jurists declared that in the case of the sale of an animal with the property of musarrât, the property was defective and in accordance with the relevant rumor, they had the right to be considered in favor of the customer. Accordingly, the customer can accept the animal as it is and fulfill the contract, if he wishes, he can return the animal to its owner in return for a sâ' palm or some other basic consumption item according to some scholars and terminate the contract.

Hanafi jurists have adopted the view that the charge is not a defect requiring a refund and that therefore the customer does not have the right to excuse him and stated that the customer in this situation has the right to

demand compensation from the seller for the damage he has incurred. Hanafis did not act with this hadith, which is narrated by Abu Hurayra and known as the “hadith of musarrat”, because it contradicts the basic principles derived from the Qur’an and Sunnah and the law. For, according to the Hanafis, Abu Hurayra is not among the companions known for his knowledge of fiqh and his skill in ijihad. Therefore, it is accepted that it is highly probable that the Prophet will understand his statement at the level of advice as if commanded, although it is not binding. On the other hand, the fact that the narration was narrated by a mujtahid companion such as Ibn Mas’ûd raises some doubts about the validity of this approach of the Hanafi sect.